

Компанієць В. В.

д.е.н., професор кафедри ЕОіУП,

Українська державна академія залізничного транспорту

**ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ В
ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ
ВИМІРАХ**

У статті охарактеризовано демографічну ситуацію в Україні за допомогою традиційних показників і показників, які характеризують духовно-моральне здоров'я народу; з позиції комплексного підходу з'ясовано причини демографічної кризи та визначено основні напрями її подолання.

Ключові слова: демографічна ситуація, духовно-моральний стан, конкурентоспроможність економіки, духовно-демографічна детермінація, соціально-економічні чинники, сім'я.

Постановка проблеми, актуальність. Останні двадцять років практично для всіх розвинутих країн світу а також для України відзначені різким погіршенням демографічної ситуації. Демографічна криза характеризується такими виявами, як катастрофічне зниження народжуваності, старіння населення і погіршення його вікової структури. Для України характерна також проблема значного погіршення як фізичного, так і духовно-морального здоров'я нації.

Демографічна криза дуже сильно впливає на розвиток економіки, її конкурентоспроможність. Її наслідками є зниження кількості та якості працездатного населення, підвищення пенсійного віку збільшення податкового навантаження та дефіцит робочої сили, підвищення соціальної напруженості. Це істотно ускладнює здатність досягнення стійкого і якісного економічного розвитку, який є невід'ємною умовою конкурентоспроможності.

Міжнародний інститут розвитку управління в оцінці конкурентоспроможності враховує чотири групи факторів серед яких стан інфраструктури. Ця складова враховує ступінь в якому основні технологічні, наукові та людські ресурси задовольняють потреби бізнесу. Саме вона тісно пов'язана із демографічним станом у певній країні, адже враховує такі складові як населення, рівень захворювань, тривалість життя. Україна у рейтингу конкурентоспроможності за даними звіту The IMD World Competitiveness Yearbook, складеного у 2011 р., серед 59 обстежених країн зайняла 57 місце. Найгіршими були показники, пов'язані зі станом здоров'я населення та станом навколишнього середовища 59 місце [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вчені досить активно звертаються до питань оцінки демографічної ситуації у світі в цілому та у різних країнах. В меншому ступені вивчаються соціально-економічні наслідки демографічної кризи, а для України ці наслідки можуть бути катастрофічними. При цьому науковці намагаються з'ясувати причини складної демографічної ситуації і часто потрапляють у замкнене коло, пояснюючи кризу демографії соціально-економічною кризою, а потім – поглиблення соціально-економічної кризи за рахунок демографічної.

Щоб з'ясувати складний взаємозв'язок демографії та економіки, необхідно ввести духовно-моральний вимір кризи, що ми і зробимо у цій публікації. У ній ми поступово охарактеризуємо демографічну ситуацію в Україні за допомогою традиційних показників і показників, які характеризують духовно-моральне здоров'я народу; пояснимо причини демографічної кризи з позиції комплексного підходу; позначимо основні напрями подолання демографічної кризи.

Викладення основного матеріалу. Щодо демографічного стану в Україні. За період з 1990 по 2012 рр. чисельність населення України знизилась на 6204,9 тис. осіб, що можливо порівняти із населенням таких

країн як Данія, Норвегія, Фінляндія [розраховано за 2]. При цьому коефіцієнт народжуваності знижувався з 1,844 в 1990 р. до 1,085 в 2001 р. І хоча далі народжуваність збільшилась і в 2011 р. склала 1,459 дитини на одну жінку, це значно менше, ніж необхідно для простого відтворення [2]. Якщо така тенденція буде зберігатися, то чисельність населення України до 2050 р., за прогнозами ООН, складе близько 31 млн. осіб [3]. Щоб вона дорівнювала 36 млн. (середній варіант прогнозу), коефіцієнт народжуваності повинен щорічно зростати з 1,57 у 2020 р. до рівня 1,87-1,91 у 2050 р. А щоб нас знову стало 52 мільйони, кожній українці потрібно народити як мінімум трьох дітей.

Вітчизняні фахівці дають зовсім песимістичні прогнози. Так, Голова Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я Т. Бахтєєва відмітила, що у разі збереження негативних демографічних тенденцій до 2050 р. в Україні може залишитися лише 8-12 млн. жителів [4].

Викликає значне побоювання і вікова структура населення. Станом на 1.01.2012 р. діти та молодь у віці до 24 років складають лише 27,4% населення, при тому що населення у віці більше ніж 65 років – 15,3% [розраховано за 5], а за стандартами ООН, якщо питома вага такого населення перевищує 7%, населення вважається старим. В Європі цей показник складає 17,5% [6]. Взагалі серед країн Європи за часткою пенсіонерів у структурі населення Україна лідирує. Станом на початок 2011 р. питома вага пенсіонерів склала 30,2%, тоді, як, скажімо, в Німеччині – 21,0% [7].

Зовсім песимістичною виглядає ситуація, якщо співвіднести кількість реальних платників податків у Пенсійний фонд та кількість пенсіонерів. За даними, наведеними С. Тигіпко, станом на 1.04.2011 р. кількість працевлаштованих громадян, які є платниками податків до Пенсійного фонду, складає близько 14 млн. осіб, тоді як кількість пенсіонерів на цю ж дату складає близько 13,766 млн. осіб [8]. Тобто вже

зараз один працюючий українець утримує одного пенсіонера. А якщо поряд із негативними демографічними тенденціями буде спостерігатись і погіршення ситуації на ринку праці, проблема забезпечення пенсійних виплат ще більше загостриться.

Однією з найважливіших характеристик здоров'я народу є тривалість життя. За останніми даними міжнародних рейтингів (2011 р. за даними 2009 р.), за очікуваною тривалістю життя серед 187 країн світу Україна займає 123 місце [9]. При цьому за даними щорічної доповіді ЦРУ «The World Fact Book 2012» Україна за рівнем смертності займає 2 місце у світі, а кількість смертей на 1 тис. населення складає 15,76 особи, більше тільки в африканській ПАР – 17,23 [10].

З причин смертності в Україні на першому місці стоять серцево-судинні захворювання, які, за даними лікарів, частіше за усе пов'язані із способом життя сучасної людини, стресами. Так, 66,25 % усіх померлих в Україні у 2011 р. мали саме цю причину смерті [розраховано за 2].

Дуже тривожні дані щодо здоров'я населення наводить директор Інституту соціально-економічних проблем народонаселення Російської академії наук Наталія Рімашевська. Вона називає такі складові проблеми зниження потенціалу здоров'я: зростання інфекцій (туберкульозу, сифілісу, ВІЛ-інфекцій); стрес (70% населення країни знаходяться в стані постійного стресу); зниження потенціалу здоров'я від покоління до покоління; зниження потенціалу здоров'я жінок в наслідок чого матері народжують хворих дітей і хвороби зміщуються у бік дитинства [11].

Така ж ситуація, на жаль, спостерігається і в Україні. При чому перелічені причини зниження потенціалу здоров'я нації пов'язані, як видно, і з духовно-моральним станом населення.

Невтішними є й інші показники, які свідчать про незадовільне духовно-моральне здоров'я нації. Так, на жаль, сьогодні Україна займає 2 місце серед провідних країн світу за рівнем абортів [12], 1 місце в Європі

за рівнем самогубств та 4 місце за рівнем споживання спиртних напоїв на душу населення [13].

Слід звернути увагу і на шокуючі результати опитувань, які проводить Всесвітня організація дослідження світових цінностей – World Values Survey [14]. Ця організація періодично проводить дослідження ціннісного портрету населення різних країн світу. Користуючись результатами деяких опитувань ми виділили ставлення українських респондентів до цінностей, які відображують духовно-моральний стан суспільства та безпосередньо впливають на демографічну ситуацію. Респондентам було запропоновано відповісти на питання: "Чи може бути виправдано кожне з таких явищ: гомосексуалізм, проституція, аборт, розлучення, евтаназія, суїцид". Відповідь повинна бути визначена за 10-бальною шкалою, від 1 – ніколи не виправдано (не допустимо) до 10 – завжди виправдано (допустимо) або щось середнє між ними. Після обробки результатів опитування ми отримали таке визначення цінності сім'ї та цінності і гідності людського життя по Україні (див. табл.1).

За результатами опитування проведеного у 2006 р. майже половина з опитованих українців у тій чи іншій мірі виправдовують такі аморальні явища як проституцію та гомосексуалізм, що безперечно впливатиме на руйнування сімейних цінностей (ніколи не виправдовують їх 54,5% та 55,5% опитованих). А безперечно негативно ставляться до абортів та евтаназії всього 29,5% та 29,4% відповідно, а до суїциду – 63,9% опитованих. Це свідчить про знецінення людського життя у свідомості значної частки українців. Безумовно такі тривожні тенденції, які свідчать про моральну деградацію певної частки українського суспільства, вельми негативно будуть впливати на демографічну ситуацію в Україні.

Причини демографічної кризи можна розглядати з одного боку, пояснюючи їх підвищенням смертності, а з іншого – падінням народжуваності. Можна брати до уваги тільки соціально-економічні

аспекти – і це традиційна точка зору багатьох вчених. Але можна пояснювати причини демографічної кризи переважно з погляду впливу духовно-культурної кризи як першопричини соціально-економічних змін. Це точка зору другої численної групи вчених.

На нашу думку, найбільш докладно пояснює причини різкого підвищення смертності в Росії і Україні теорія духовно-демографічної детермінації, розроблена академіком РАН, д.м.н, демографом І. О. Гундаровим. В дослідження причин різкого збільшення смертності ним було включено 25 чинників, серед них рівень виробництва, рівень медицини, економічні чинники, у тому числі доходи населення, вживання алкоголю і наркотичних речовин та ін.

Таблиця 1

Визначення цінності сім'ї та цінності і гідності людського життя за даними World Values Survey (Україна)

Значення за роками			1996	2006
Гомосексуалізм	Ніколи не виправдано	Кіл., осіб	1715	484
		Відс., %	71,40	54,57
	Завжди виправдано	Кіл., чол	31	9
		Відс., %	1,29	1,01
	Всього	Кіл., чол	2402	887
		Відс., %	100,00	100,00
Проституція	Ніколи не виправдано	Кіл., чол	1698	512
		Відс., %	65,81	55,41
	Завжди виправдано	Кіл., чол	31	9
		Відс., %	1,20	0,97
	Всього	Кіл., чол	2580	924
		Відс., %	100,00	100,00
Аборт	Ніколи не виправдано	Кіл., чол	679	266
		Відс., %	28,78	29,56
	Завжди виправдано	Кіл., чол	125	24
		Відс., %	5,30	2,67
	Всього	Кіл., чол	2359	900
		Відс., %	100,00	100,00
Розлучення	Ніколи не виправдано	Кіл., чол	419	176
		Відс., %	17,47	19,36
	Завжди виправдано	Кіл., чол	167	57
		Відс., %	6,96	6,27
	Всього	Кіл., чол	2399	909
		Відс., %	100,00	100,00

		Відс., %	100,00	100,00
Евтаназія	Ніколи не виправдано	Кіл., чол	743	249
		Відс., %	33,96	29,43
	Завжди виправдано	Кіл., чол	335	81
		Відс., %	15,31	9,57
	Всього	Кіл., чол	2188	846
Відс., %		100,00	100,00	
Суїцид	Ніколи не виправдано	Кіл., чол	1728	587
		Відс., %	69,34	63,94
	Завжди виправдано	Кіл., чол	40	4
		Відс., %	1,61	0,44
	Всього	Кіл., чол	2492	918
Відс., %		100,00	100,00	

Аналізуючи показники і чинники, які впливають на смертність за допомогою методів математичного аналізу, він прийшов до висновку, що динаміка здоров'я нації тільки на 16% залежить від соціально-економічних чинників (ті самі 25 чинників), а на 84% залежить від чинників агресивності і безвихідності. Таким чином, як відзначає І. О. Гундаров, є значна залежність смертності саме від духовного стану суспільства [15].

А в чому полягає причина низької народжуваності? В нашому суспільстві і серед багатьох вчених існує думка, що вона криється у важкому економічному стані. Створюється нібито тупикова ситуація: до тих пір, поки не підвищиться рівень доходів і розмір допомоги на дітей, народжуваність не збільшиться. А без збільшення народжуваності неможливе зростання доходів і допомоги.

Проте економічні чинники здійснюють далеко не першорядний вплив на народжуваність. Цю тезу можна проілюструвати так:

1) дослідження, проведені в Росії і європейських країнах, показали обернену залежність між народжуваністю і рівнем благополуччя. В бідних сім'ях в порівнянні з багатими більше дітей і це стосується як вже народжених дітей, так і дітей, яких вони планують мати.

Чим менше дітей в сім'ї, тим дорожче стає кожна дитина і, відповідно, батьки витрачають на цю дитину більше грошей (це

підтверджує досвід Китаю, де введена політика штучної заборони народжуваності, а також дослідження, проведені в США). Кошти, які витрачають батьки на утримання і виховання однієї дитини, більше, ніж кошти, які витрачають багатодітні сім'ї на трьох-чотирьох дітей;

2) протягом всієї дореволюційної історії Російської Імперії, до складу якої входила і Україна, держава ніколи не виплачувала допомоги на дітей – і при цьому народжуваність була дуже високою. Навіть у роки Великої Вітчизняної війни та у повоєнні роки рівень народжуваності в Україні був вище, а рівень життя незрівнянно нижче, ніж зараз;

3) сім'ї віруючих завжди багатодітні, незалежно від рівня їх доходу;

4) досвід добродійних організацій переконливо доводить, що запропонована матеріальна допомога дуже рідко впливає на рішення жінки зробити аборт, незважаючи на те, причиною абортів – виступають матеріальні труднощі;

5) найсильніший вплив на народжуваність здійснюють розлучення, частота яких майже ніяк не пов'язана з рівнем доходів населення;

б) французькі демографи довели: якщо сім'ю взагалі звільнити від витрат на дітей (йдеться про економічно розвинуті країни), то сумарний показник народжуваності не збільшиться.

Серед теорій, які пояснюють зниження народжуваності, можна відзначити також теорію, що отримала назву «парадигми перешкод»: кожна жінка хоче мати багато дітей, але цього їй не дозволяють умови, якщо створити відповідні умови – народжуваність підвищиться. Але практичні дослідження спростовують правильність цієї теорії. Мікроперепис населення, проведений в 1994 р. в Москві, містив питання про кількість дітей, яку бажає мати жінка за ідеальних умов. Обробка показала, що це 1,9 дитини на одну жінку, тоді як для простого відтворення необхідно більше. Те саме доводять соціологічні опитування, проведені в Україні.

Звичайно, не варто взагалі скидати економічний чинник з рахунків, оскільки він має певне значення. Економічними заходами можна підняти народжуваність, але, на жаль, тільки до рівня бажаного числа дітей в сім'ї, який, наприклад, сьогодні (за даними соціологічних досліджень 2009 р.) в Україні складає 1,96 (для чоловіків) та 2,0 (для жінок) дитини на сім'ю, тобто нижче за рівень простого відтворювання населення (2,15) [16]. Тому питання полягає в тому, щоб підняти саме рівень бажаного числа дітей в сім'ї, а тут економічні заходи безсилі.

Тобто навіть якщо усунути всі чинники, що заважають, і забезпечити ідеальні умови для народження дітей, проблема низької народжуваності не буде вирішена. Отже, основну причину зниження народжуваності треба шукати не в якихось зовнішніх чинниках, як, наприклад, добробут або упевненість у завтрашньому дні, а в суспільній свідомості, в рівні культури і духовності.

Взагалі, до числа чинників, що впливають на зниження народжуваності, можна віднести такі:

а) ті, які пов'язані із духовно-культурним, морально-психологічним станом суспільства:

- криза сім'ї, у т.ч. втрата традиційних засад міцної сім'ї, відторгнення жінки від сім'ї, втрата чоловіком ролі глави сім'ї і годувальника;

- весь комплекс взаємозв'язаних руйнівних явищ так званої "сексуальної революції", в першу чергу – розповсюдження ліберальних поглядів на питання статі і обумовлених цим розлучень, розповсюдження проституції, венеричних захворювань, дошлюбних статевих зв'язків; розтління дітей і молоді; програмами "сексуальної освіти та планування сім'ї";

- відторгнення народу від релігії і моралі, зміна цінностей;

- насадження "масової культури", що дає простір пропаганді нічим не обмежуваного сексу, насильства, розпусти, що протилежно інтересам сім'ї, суспільства, держави;

- наркоманія, алкоголізм;

- рання смертність в результаті нещасних випадків, вбивств і самогубств;

- перевантаженість негативною інформацією, що створює гнітючу і тривожну атмосферу в суспільстві, яка викликає постійний стрес;

- держфінансування і державна підтримка заходів щодо контролю над народжуваністю (впровадження програми «планування сім'ї»; фінансування стерилізації, абортів і їх реклами; податкові пільги для тих, хто здійснює цю діяльність; пропаганда малодітності);

- здійснення тиску на жінку в медичних установах з метою примусити її до відмови від народження дітей;

- безплідність жінок в результаті абортів;

б) ті, які пов'язані з соціально-економічними та екологічними процесами:

- реакція на великі зміни соціально-економічних умов, стрес;

- бідність і погане харчування;

- розвал системи охорони здоров'я;

- екологічні проблеми та великі екологічні катастрофи;

- житлова проблема, падіння рівня і якості життя;

- від'їзд за кордон громадян репродуктивного віку;

- процеси, що викликають переміщення великих мас біженців.

На жаль, протягом XX-XXI ст. Європа спостерігає кризу сім'ї. Основні риси стану сім'ї, які були характерними для XIX – початку XX ст. (було) та які існують зараз (стало), наведено у таблиці 2.

Криза сім'ї відбувається під впливом так званої інформаційної війни, коли всі засоби масової інформації нав'язують і пропагують аморальний

спосіб життя. Маніпулювання громадською думкою, створення нових цінностей відбувається з метою отримання влади і коштів.

Основні міфи, які нав'язуються суспільству, насамперед молоді, це такі:

- 1) сенс життя – це матеріальне благополуччя, насолода;
- 2) людина як товар повинна мати відмінне здоров'я;
- 3) необхідно бути таким, як всі;
- 4) позашлюбні стосунки – норма, цнотливість – архаїзм.

Втрачається значення продовження життя, оскільки всі інформаційні джерела надають переважно негативну інформацію щодо теперішнього часу і майбутнього. Дуже сильний удар – сексуальна освіта, яка зараз починається майже з дитячого садка.

Таблиця 2

Основні характеристики стану сім'ї

Було	Стало
Ранній та тривалий шлюб. Заборона розлучень, за винятком особливих випадків, пов'язаних із зрадою або з психічними захворюваннями.	Підвищення віку вступу до шлюбу у міру розвитку цивілізації. Зниження терміну шлюбу, у тому числі унаслідок дозволу розлучення.
Заборона штучного переривання вагітності.	Дозвіл в багатьох країнах на аборти.
Висока цінність цнотливості, покарання за незбереження цнотливості.	Цнотливість втрачає свою цінність в моралі суспільства
Ієрархічність в сім'ї, пошана до дорослих, сім'єцентризм.	Зниження авторитету дорослих, у тому числі батьків, порушення ієрархічності, егоцентризм.
Замкнутість сімейного господарства, формування домашньої економіки, діти є своєю пенсією для своїх батьків.	Сімейні зв'язки відриваються від економічних справ сім'ї. Пенсія і соціальна допомога стає функцією спеціальних інститутів (фондацій).

Аналізуючи сучасні соціальні стереотипи повсякденної культури України, можна сказати, що вони не є просімейними. Рольові моделі поведінки, очікуваної від жінок, чоловіків, від батьків, від дітей,

згенеровані для зображення родини в негативному світлі. Імідж успішних чоловіків і жінок аж ніяк не сприяє ні здоровій, ні міцній, ні тим більше багатодітній родині.

Молоді люди все частіше віддають перевагу кар'єрі й особистій свободі. Вітчизняні експерти вбачають у цих процесах ознаки глибокої кризи традиційної родини. Довгостроковий шлюб все частіше замінюється серією короткострокових союзів. У сучасному суспільстві відроджуються й такі соціальні атавізми, аморальні за суттю, як багатоженство, багатомужжя, союз між декількома чоловіками й жінками. Найбільш перспективним у плані продовження любові вважається гостьовий шлюб. Чоловік і жінка живуть окремо, зустрічаючись у вільний час. Найбільш "оригінальним" ставленням до шлюбу варто визнати послідовників принципу Childfree, або "бездітності".

Сучасна масова культура піклується про те, щоб давати такі поняття про роль чоловіків і про чоловічу поведінку, які малосумісні зі здоровим способом життя й здоровою родиною. Важливою проблемою є деградація батьківства. Зростаюча на тлі кризи інституту родини кількість матерів-одиначок говорить про формування субкультури й тенденції свідомо обирати модель "я сама". З огляду на ще одну особливість – значну кількість розлучень, можна зрозуміти, що підростаюче покоління усе більше складається з вихідців з дисфункціональних родин. Утворилося таке поняття як "культура малодітності".

Закінчуючи стислий аналіз причин демографічної кризи, ми наголошуємо на тому, що коріння цієї катастрофи, яка торкнулася і України, – це суттєві негативні зміни у духовно-моральному стані суспільства, негативні зміни у культурному середовищі, які характеризуються зміною цінностей населення. Криза моралі, вихід на перше місце у системі ціннісних пріоритетів матеріальних цінностей, успіху – ось істинні причини демографічної катастрофи.

В Україні ситуація погіршується ще тими обставинами, що люди втратили надію на майбутнє. Цей песимізм та панічні настрої населення – теж наслідок духовної кризи, коли люди не мають надії на Творця. Але в умовах соціально-економічної кризи, нестабільності, недовіри до влади ці настрої ще більше підвищуються, що більше ускладнює демографічну проблему.

І навіть за наявності усіх необхідних соціально-економічних умов, Україна не зможе подолати демографічної кризи, оскільки бажана кількість дітей нижче за мінімальний рівень, необхідний для нормального відтворення населення. Тому проблема полягає у зміні моралі, цінностей суспільства.

Взагалі існує три основні способи подолання демографічної кризи: імміграція, зниження смертності, зростання народжуваності. Причому пріоритетним повинен бути саме останній напрямок. Двома взаємопов'язаними напрямками демографічної політики повинні бути духовно-культурна та соціально-економічна політика.

На нашу думку, демографічна політика у сфері підвищення народжуваності повинна будуватися на двох принципах: з одного боку, необхідно підвищувати цінність сім'ї, відновлювати і виховувати моральність, бо саме криза моральності і, відповідно, сім'ї, є основною причиною зниження народжуваності, а з іншого боку, в державі повинні бути створені необхідні матеріальні та соціальні умови для народження і виховання в сім'ях трьох-чотирьох дітей.

На рівні держави для відновлення в суспільній свідомості цінності сім'ї необхідно, перш за все, забезпечити контроль інформації, не допускаючи такої, яка розбещує дітей і молодь, виховує терпимість і навіть "любов" до насильства, егоїзм, споживацьке ставлення до життя, а іноді навіть руйнує психіку. Необхідні суттєві зміни в системі освіти (дошкільної, шкільної, вузівської) з посиленням виховного процесу,

спрямованого на формування духовно-моральних цінностей, створення своєї "моди" на сім'ю.

Безумовно, необхідне посилене фінансування програм молодіжного житлового будівництва, підтримки багатодітних сімей, значна допомога, причому не одноразова, при народженні другої, третьої дитини, створенні дитячих будинків сімейного типу та ін. Державі необхідно підтримувати і підприємства, що здійснюють активну сімейну політику, навіть до зниження рівня оподаткування.

Щоб змінити цю ситуацію, потрібне не одне покоління, але починати необхідно сьогодні, не відкладаючи.

Висновки. Отже, в Україні триває демографічна криза і, за прогнозами, вона поглиблюватиметься. Вона характеризується не тільки зниженням чисельності населення та погіршенням його здоров'я, але і процесами духовно-моральної деградації певної частки суспільства. Саме духовно-моральна криза є основним чинником кризи демографічної. Тому для поліпшення ситуації необхідно насамперед відтворювати духовно-моральне здоров'я нації, особливо молоді, затверджуючи сімейні цінності в суспільстві. Соціально-економічні заходи також неможна відкидати, але вони лише допоможуть збільшити народжуваність лише до рівня бажаної кількості дітей. Тому у складному зв'язку економіка, демографія та духовно-моральний стан суспільства останній має вирішальне значення.

Список використаної літератури

1. В ближайшие 8 лет в мире резко возрастет число пенсионеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Obozrevatel.com > Мир > ... - chislo-pensionerov.htm.
2. В Украине количество пенсионеров в 2012 году сравнялось с количеством работающих [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://sites.google.com/site/zapovednikpensionerov/pension/kolicestvo-pensionerov-i-rabotausih-sravnalos>.

3. В Украине учатся долго, а живут мало [Электронный ресурс]. – Режим доступа: society.lb.ua/life/.../122354_v_ukraine_uchatsya_dolgo_a_zhivut_.html.

4. Гундаров И.А. Демографическая катастрофа в России: причины, механизм, пути преодоления / И. А. Гундаров. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 208 с.

5. Демографический прогноз для Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.goodvin.info/obschestvo/zdorovye/demograficheskiy-prognoz-dlya-ukrainy.html>.

6. Демографічна ситуація. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Демографічний щорічник "Населення України за 2011 рік" / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 444 с.

8. Места и рейтинги Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://javot.net/uadoc/interes/tamtut72.htm>.

9. Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Том 2 – С. 390-398.

10. Римашевская Н.М. Русский крест [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vivovoco.rsl.ru/VV/JOURNAL/NATURE/06_99/RUSSDEMO.HTM.

11. Сім'я в Україні: сучаний стан та тенденції розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pdf.znate.ru/pdfs/3/2835-1.pdf.

12. Сокращение в ближайшие десятилетия численности населения рабочих возрастов в Европейском Союзе неизбежно [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.demoscope.ru>.

13. Украина заняла 2-е место в мире по уровню смертности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [20khvylyn.com>news /society/news _ 3284. html](http://20khvylyn.com/news/society/news_3284.html).
14. Ульянов А.С. Сравнительный анализ числа аборт в России и других странах мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.miloserdie.ru>.
15. Хватов Ю.Ю. Сравнительный анализ международных рейтингов конкурентоспособности стран / Ю.Ю. Хватов // Бюлетень
16. World The Population Prospects:2010 Revision [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>.
17. World Values Survey Association [Электронный ресурс]. – Режим доступа: (www.worldvaluessurvey.org).

КОМПАНИЕЦ В. В. ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ КРИЗИС В УКРАИНЕ В ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОМ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИЯХ

В статье охарактеризована демографическая ситуация в Украине с помощью традиционных показателей и показателей, которые характеризуют духовно-нравственное здоровье народа; с позиции комплексного подхода выяснены причины демографического кризиса и определены основные направления его преодоления.

Ключевые слова: демографическая ситуация; духовно-нравственное состояние; конкурентоспособность экономики; духовно-демографическая детерминация; социально-экономические факторы; семья.

KOMPANIETS V. V. THE DEMOGRAPHIC CRISIS IN UKRAINE IN SPIRITUALLY-MORAL EDUCATION AND SOCIO-ECONOMIC DIMENSIONS

The article described the demographic situation in Ukraine with traditional indicators and indices that characterize the spiritual and moral health of the people, from the perspective of an integrated approach give reasons for the demographic crisis and the main directions of its overcoming.

Key words: demographic situation, spiritually-moral status, the competitiveness of the economy; spiritual determination of demographic, socio-economic factors; the family.